

O'ZBEKISTONDA RAQOBATNING RIVOJLANISHI

Xo'jageldiev Chorshanbi Pardaevich

DTPI "Raqamli iqtisodiyot" kafedrasida dosenti,

ilmiy rahbar: Yusupova Munira

DTPI 1-kurs talabasi

Anotatsiya: O'zbekiston iqtisodiyoti bozor tamoyillari asosida rivojlanmoqda va bu jarayonda raqobatning rivojlanishi ham muhim ahamiyatga ega. Bu maqolada nazariy jihatdan raqobat, uning turlari, mamlakatimizda raqobatning rivojlanishi va raqobatchilikda yuzaga kelayotgan muammolarini tahlil qilindi va mavjud holatlar, qonunchilik va ijtimoiy-iqtisodiy faktorlar ko'rib chiqildi.

Kalit so'zlar: raqobat, narxli raqobat, narxsiz raqobat, tamoqlararo raqobat, erkin raqobat sub'ektlari, monopol raqobat, oligopoliya raqobati, antimonopol siyosat

Milliy iqtisodiyotni mikroiqtisodiy darajada rivojlanishida bozor holatini o'rganish asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Buning asosiy sababi erkin raqobatga asoslangan bozor iqtisodiyoti sharoitida ishlab chiqarish jarayonining asosiy sub'ektlari bo'lib, turli mulkchilik shakllariga asoslangan firmalar, korxonalar yirik monopolistik kompaniyalar turlari va xususiy mulkka asoslangan xususiy tadbirkorlik, kichik tadbirkorlik, oila xo'jaligi, fermer va dehqon xo'jaliklari hisoblanadi. Ular bozor sharoitlarini o'rganish asosida iste'mol bozoriga zarur bo'lgan tovarlarni ishlab chiqaradilar va ularni bozorda joylashtirish mexanizmlarini tashqi iqtisodiy muhitni o'rganish orqali amalga oshiradilar.

Raqobat-xo'jalik yurituvchi subyektlarning (raqobatchilarning) musobaqalashuvi bo'lib, bunda ularning mustaqil harakatlari ulardan har birining tovar yoki moliya bozoridagi tovar muomalasining umumiy shart-sharoitlariga bir tomonlama tartibda ta'sir ko'rsatish imkoniyatini istisno etadi yoki cheklaydi .

Raqobat bozor iqtisodiyoti sharoitida bozor mexanizmining zaruriy elementi bo'lib:

- ijtimoiy-zaruriy iqtisodga ega bo'lgan ishlab chiqarishni rivojlantiradi;
- iqtisodiy resurslarni samarali taqsimotini ta'minlaydi;
- tashkil topayotgan raqobat daromadni ishlab chiqaruvchilar o'rtasida qilgan mehnatlari va ishlab chiqarilgan mahsulotlarni sifatidan kelib chiqqan holda taqsimlanishini ta'minlaydi;

- iqtisodiy munosabatlarni raqobatdosh bo'lmagan firma va korxonalaridan bozorni tozalaydi .

Raqobatning miqyosiga ko'ra ikki turi, to'rtta shakli mavjud. Ular: tarmoqlararo raqobat, tarmoq ichidagi raqobat, oligopoliya, monopolistik, monopoliya, sof raqobat. Raqobatning rivojlanishi turli davrlarda har xil tushunchalar ostida rivojlangan. Nobel mukofoti laureati F.A. Hayekning "Raqobatning ma'nosi" maqolasida raqobat haqida ba'zi tushunchalarni ilgari surgan. Xayek raqobatni faqatgina ideal holat emas, balki real hayotdagi jarayon sifatida tushunish muhimligini ta'kidlaydi. U raqobatning asosiy funksiyasi - bu ma'lumotni tarqatish va resurslarni taqsimlash ekanligini aytadi. Hayek narxlar tizimi raqobatning natijasi ekanligini va bu tizim orqali tarqaladigan ma'lumot iqtisodiy qarorlar qabul qilish uchun muhim ekanligini tushuntiradi.

Raqobat iqtisodiyotni rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi. Raqobatning mamlakatimizda rivojlanishi mustaqillikka erishganimizdan so'ng bozor iqtisodiyotiga o'tishi bilan chambarchas bog'liq. O'zbekiston hukumati raqobatni qo'llab-quvvatlash va monopoliyani cheklash uchun bir qator chora-tadbirlar ko'rmoqda.

Asosiy qonunchilik hujjatlari:

-O'zbekiston Respublikasining "Raqobat to'g'risida"gi Qonuni (O'RQ-850-son) 2023-yil 3-iyul kuni yangi tahrirda qabul qilindi. "Raqobat to'g'risida"gi Qonuni (2012-yil) va "Tabiiy monopoliyalar to'g'risida"gi Qonun (1999-yil) birlashtirildi. Ushbu qonunlar raqobat sohasidagi munosabatlarni tartibga soladi, monopolistik faoliyatni cheklash, raqobatni himoya qilish va sog'lom raqobat muhitini yaratishga qaratilgan. Qonun raqobatga qarshi kelishuvlar, mavqeni suiiste'mol qilish va raqobatni cheklovchi harakatlarga qarshi kurashish mexanizmlarini belgilaydi.

Raqobatni rivojlantirish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish qo'mitasi: Ushbu qo'mita raqobat siyosatini amalga oshirish, raqobat qonunchiligiga rioya etilishini nazorat qilish va iste'molchilar huquqlarini himoya qilish bo'yicha vakolatli davlat organi hisoblanadi. Qo'mita raqobatga qarshi harakatlarni aniqlash, ularning oldini olish va ularga qarshi choralar ko'rish bilan shug'ullanadi.

Amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar:

-monopoliyaga qarshi kurashish: raqobatni cheklovchi kelishuvlar va ustun mavqeni suiiste'mol qilish holatlarini aniqlash va ularga qarshi choralar ko'rish, monopoliyaga qarshi qonunchilikni buzgan sub'ektlarga jarimalar qo'llash va ularning faoliyatini cheklash;

-davlat xaridlari sohasida raqobatni ta'minlash: davlat xaridlari jarayonida shaffoflikni oshirish, barcha tadbirkorlar uchun teng sharoitlar yaratish va korrupsiyaga qarshi kurashish;

-tarmoqlarni isloh qilish va xususiylashtirish: monopoliyani kamaytirish va raqobatni rivojlantirish maqsadida davlat korxonalarini xususiylashtirish, tarmoqlarga xususiylashtirish investitsiyalarni jalb qilish va davlatning iqtisodiyotdagi ishtirokini kamaytirish;

-tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash: kichik va o'rta biznesni rivojlantirish, tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun qulay sharoitlar yaratish va yangi tadbirkorlarni qo'llab-quvvatlash;

-iste'molchilar huquqlarini himoya qilish: iste'molchilarning huquqlarini himoya qilish bo'yicha qonunchilikni takomillashtirish, iste'molchilarning huquqiy savodxonligini oshirish va ularning shikoyatlarini ko'rib chiqish mexanizmlarini takomillashtirish;

-xalqaro hamkorlik: raqobat sohasida xalqaro tajribani o'rganish, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlik qilish va raqobat qonunchiligini xalqaro standartlarga muvofiqlashtirish.

Raqobatning bir turini kitoblar savdosi bilan shug'ullanuvchi "ZIYO" va "BOOKWORM" kitoblar do'konlari misolida ko'rib chiqamiz.

"ZIYO" do'koni - shahar markazida joylashgan kam sonli kitob do'konlaridan biri bo'lib, ko'p sonli xaridorlarga kitoblar, risolalar va o'quv qurollari sotish orqali 5 yildan buyon xizmat ko'rsatib kelayotgan edi. Bir necha oy oldin shu do'kon qarshisidan "BOOKWORM" kitoblar do'koni ochilib, uning xaridorlari miqdori keskin kamayishiga olib keldi.

"BOOKWORM" kitoblar do'koni yo'lga qo'ygan marketing strategiyalari, sotuv jarayonida doimiy xaridorlarga chegirmalar, kitoblarni zamonaviy texnologiyalar yordamida masofadan turib buyurtma qilish imkoniyati berilganligi sog'lom raqobat kurashida muvaffaqiyatga erishishiga olib keldi. Demak, kitob savdosi jarayonida ham sog'lom raqobatni amalga oshirish maqsadga muvofiq

Xulosa

O'zbekistonda raqobatni rivojlantirish bilan bog'liq muammolarni hal qilish uchun bir qator chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda lekin bu jarayonni, ushbu jarayonlar yanada chuqurroq o'rganish va tahlillar qilish talab etiladi. Shu o'rinda raqobatni rivojlantirish bo'yicha quyidagi takliflarni bildiramiz.

Monopoliyaga qarshi qonunchilikni takomillashtirish: Raqobatni cheklovchi harakatlar, kelishuvlar va monopoliya holatlarini aniqlash va ularga qarshi kurashish

bo'yicha qonunchilikni yanada kuchaytirish. Monopoliyaga qarshi qonunchilikni buzgan sub'ektlarga nisbatan jazo choralarini oshirish.

Monopoliyani kamaytirish va raqobatni rivojlantirish maqsadida davlat korxonalarini xususiylashtirish jarayonini tezlashtirish. Xususiylashtirish jarayonida shaffoflikni ta'minlash va barcha tadbirkorlar uchun teng sharoitlar yaratish.

Raqobatni kuchaytirish uchun tarmoqlarga yangi kompaniyalarni jalb qilish. Yangi ishtirokchilar uchun qulay sharoitlar yaratish, ma'muriy to'siqlarni bartaraf etish va moliyaviy resurslarga erishishni osonlashtirish.

Ilmiy-tadqiqot ishlarini moliyalashtirish, innovatsion loyihalarni qo'llab-quvvatlash va startap ekotizimini rivojlantirish orqali kompaniyalarning innovatsion faoliyatini rag'batlantirish.

Xorijiy ilg'or texnologiyalarni import qilishni rag'batlantirish, texnologiyalar transferi markazlarini tashkil etish va kompaniyalar o'rtasida texnologik hamkorlikni kuchaytirish.

Innovatsion faoliyat uchun zarur bo'lgan yuqori malakali kadrlar tayyorlash, texnik va muhandislik yo'nalishlarida ta'lim sifatini oshirish, shuningdek, xorijda ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish.

Bozor Iqtisodiyotini Mustahkamlash:

Tovarlar, xizmatlar va kapital bozorlarini rivojlantirish, raqobatbardosh narxlar shakllanishini ta'minlash va bozor ishtirokchilari uchun teng sharoitlar yaratish.

Xorijiy va mahalliy investitsiyalarni jalb qilish uchun qulay investitsiya muhitini yaratish, investorlar huquqlarini himoya qilish va byurokratik to'siqlarni bartaraf etish.

Tadbirkorlik erkinligini ta'minlash, iqtisodiy faoliyatga davlat aralashuvini kamaytirish va bozor mexanizmlarining samarali ishlashini ta'minlash.

Raqobatning afzalliklari va uning iqtisodiy o'sishdagi roli haqida tadbirkorlar va aholi o'rtasida tushuntirish ishlarini olib borish. Raqobatga oid bilim va ko'nikmalarni oshirish uchun o'quv dasturlarini ishlab chiqish. Raqobatni rivojlantirish va monopoliyaga qarshi kurashish bo'yicha davlat organlarining faoliyatini takomillashtirish, ularning mustaqilligini ta'minlash va vakolatlarini kengaytirish.

Foydalanilgan adabiyotlar va manbalar

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 2023 y.
2. "Raqobat" to'g'risidagi qonun 4-modda.
3. Iqtisodiyot nazariyasi. Darslik I qism 223-bet Toshkent, «GRAND KONDOR PRINT» 2024
4. A.Qodirov, P.Z.Xashimov, N.G.Muminov, N.Y.Ortiqov, X.X.Rejapov IQTISODIYOT NAZARIYASI DARSLIK I qism 220-bet

5. O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi: [www.economy.gov.uz]
6. O'zbekiston statistika qo'mitasi: [www.stat.uz]
7. O'zbekiston mustaqil iqtisodiy tahlil markazi: [www.uzbekistan-economy.uz]

